

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Стаття присвячена проблемам розвитку людського капіталу в умовах становлення постіндустріального суспільства. Досліджено чинники, які сповільнюють процеси розвитку і відтворення людського капіталу та істотно послаблюють конкурентні позиції держави. Встановлено, що якість життя виступає базисом розвитку людського капіталу та чинником підвищення національної конкурентоспроможності.

Ключові слова: людський капітал, інвестиції, якість життя, конкурентоспроможність.

Сучасний соціально-економічний розвиток держави значно залежить від основного багатства суспільства – людського капіталу з його індивідуальними цінностями, знаннями, відповідною кваліфікацією та надбаннями, є основою забезпечення розширеного відтворення благ та послуг, розвитку сучасного ринку праці та найбільш важливою умовою становлення постіндустріальної економіки. Людський капітал – це накопичений у результаті інвестицій запас знань, навичок, вмінь, кваліфікації, професійної підготовки, мотивації, досвіду, здоров'я, які характеризують індивіда і не можуть бути відділені від нього, використовуються у суспільному виробництві, сприяють зростанню продуктивності праці, економічній і соціальній ефективності, підвищенню конкурентоспроможності економіки і водночас впливають на зростання особистого доходу людини, підприємства і суспільства загалом.

Дослідження теорії людського капіталу набуло особливої актуальності у 60-х роках минулого століття і було пов'язано із збільшенням масштабів розвитку невиробничої сфери, посиленням ролі розумової людської праці, стрімким рухом НТП. Фундаторами теорії людського капіталу виступили американські вчені Г. Беккер, Т. Шульц, а згодом Е. Денісон, Дж. Фендрік, Дж. Мінцер. Теорія людського капіталу є актуальною темою дослідження вітчизняних науковців: В. П. Антонюк, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, О. А. Грішної, М. І. Долішнього, С. М. Злупко, Е. М. Лібанової, С. В. Мочерного, Л. К. Семів, І. А. Чекан та ін.

Незважаючи на наявні наукові здобутки, висвітлення проблематики інвестиційного розвитку людського капіталу в умовах становлення постіндустріального суспільства, його вплив на рівень національної конкурентоспроможності держави залишається недостатньо вивченим. Актуальності набуває розробка шляхів покращення стану розвитку людського капіталу на основі підвищення якості життя за умов розширеного розвитку та доступності галузей його продукування.

У результаті висвітлення невирішених частин наукової проблематики необхідно здійснити аналіз стану людського капіталу України, визначити його вплив на рівень конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку держави, встановити вплив якості життя на умови формування вітчизняного людського капіталу.

Гостра конкуренція та глобалізація вимагають глибоких та різнобічних знань. Вони спровокували виникнення сучасної парадигми розвитку людського капіталу, яка висуває нові вимоги до працівника, вимагає високого професіоналізму, здатності розвиватись, самовдосконалюватись, творчо підходити до виконання поставлених завдань, постійно вчитися і пристосовуватись до мінливих умов ринку, вміти працювати в соціумі. Всі ці елементи вимагають великих затрат часу та грошових засобів, а отже, можуть розглядатися як інвестиції в людський капітал. Економічна виправданість, ефективність та віддача таких інвестицій визначається через певний час за умов забезпечення високого доходу особі, що виступає об'єктом інвестування. Діяльність, яка забезпечує дохід, може розглядатися як інвестиційна.

Інвестиціями в людський капітал вважаються не тільки затрати на його нарощування (на освіту і професійну підготовку, надбання трудового і життєвого досвіду, покращення здоров'я, соціальної захищеності, добробуту), але і на міграцію та пошук роботи. Тобто інвестиції виступають передумовою продукування людського капіталу. У першому випадку підвищується якість робітника як ресурсу, збагачуються знання, розвиваються навички, покращується здоров'я, примножується досвід, тобто підвищується запас визначального чинника продукування. У другому - зростає ринкова ціна, гарантується ефективна реалізація людського капіталу, забезпечується можливість отримати вищі матеріальні та моральні зиски.

Розвиток людського капіталу має величезний вплив на соціально-економічний, інноваційно-інвестиційний, культурний розвиток держави, визначає її конкурентоспроможність серед інших країн світу, виступає передумовою переходу до інформаційного суспільства та підвищення якості життя, що визначається рівнем розвитку соціальної сфери: освіти, медицини, культури та відпочинку, науки. Загальновизнано, що зміцнення і утримання конкурентних позицій країни в глобальному світі залежить від таких параметрів якості життя та розвитку людського капіталу, як:

- обсяг ВВП на душу населення;
- рівень охорони здоров'я і початкової освіти;
- якість послуг вищої освіти та професійного

вдосконалення;

- рівень грамотності дорослого населення;
- рівень розвитку соціальної інфраструктури;
- очікувана тривалість життя;
- кількість населення, що проживає за межею бідності;
- інноваційна активність, розвиток науки та запровадження її досягнень у виробництво.

Якість життя виступає визначальним чинником розвитку людського капіталу та покращення національної конкурентоспроможності, сприяє залученню інвестиційних та трудових ресурсів, інтелектуального капіталу, а з іншого боку - стримує відтік людського і фінансового капіталів за кордон. Якість життя як передумова розвитку людського капіталу є одночасно засобом і метою посилення національної конкурентоспроможності.

З цієї точки зору слід згадати, що за оцінками Світового економічного форуму відбулося істотне послаблення індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) України [1]. Так країна помітно відстає майже за всіма макроекономічними критеріями та оцінками і, як результат, має низький рівень індексу глобальної конкурентоспроможності, за яким у 2011 р. зайняла лише 82-е місце серед 142 країн (для порівняння, Польща зайняла 41-е місце), у той час, коли у 2009 р. посідала 46-е місце у світовому рейтингу конкурентоспроможності серед 142 країн. До п'ятірки країн з найвищим ІГК входять Швейцарія, Швеція, Сінгапур, Фінляндія, США [1].

Очевидною причиною є сировинна орієнтація економіки з низькою здатністю впровадження інновацій та інвестування у розвиток інтелектуального капіталу в той час, коли інші високорозвинені країни здійснюють перехід до інноваційного суспільства, побудови економіки, заснованої на знаннях, здібностях, креативному мисленні, професіоналізмі, здатності адаптуватися до мінливих умов та змін економічного середовища та приймати ефективні результативні рішення. Враховуючи, що інтелект стає основним виробничим ресурсом, об'єктом інвестування та підвищення конкурентоспроможності, якості життя, добробуту країни, слід зазначити, що Україна втратила свої позиції також через якісну зміну методології визначення показників глобальної конкурентоспроможності, оскільки додатково оцінюються рівень розвитку соціальної інфраструктури, умови праці та охорони здоров'я, якість освіти та складність ведення бізнесу.

Сьогодні в Україні існує сукупність чинників формування та відтворення людського капіталу, які істотно послаблюють конкурентні позиції. До них відносяться:

- по-перше, фінансування розвитку людського капіталу. Видатки на охорону здоров'я та освіту в Україні є незначними порівняно з країнами з високим рівнем розвитку людського капіталу. За оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), при рівні витрат на охорону здоров'я, нижчому 5 % обсягу ВВП, економіка стає неефективною, в Україні за 2009 р. вони склали 7,82 % від ВВП, з яких 54,7 % - витрати держави, а 42,4 % - витрати домогосподарств. Для порівняння: витрати на охорону здоров'я у 2011 р. у Ісландії становили 9,1 %, Данії - 10,3 %, США - 16,4%,

Франції - 11,1 %, Польщі 7 % [2, с. 254]. Державні видатки на освіту у нашій країні у 2011 р. становили 6,2 % обсягу ВВП, у Ісландії - 13,1 %, США - 13,8, Данії - 14,9 [3, с. 199]. Крім того, за рівнем доходів Україна відноситься до країн, конкурентоспроможність яких базується на інтенсивному використанні факторів виробництва і у яких обсяг ВВП на душу населення становить близько 3000 дол. США. Для порівняння, поряд знаходяться такі країни, як Молдова, Вірменія, Грузія, Таджикистан [1].

- по-друге, рівень охорони здоров'я та якості початкової освіти. За цими критеріями Україна помітно відстає від розвинених економік і посідає 74 місце серед 142 країн, незважаючи на те, що демонструє високі показники охоплення населення початковою освітою (більше 98% дітей, згідно з даними Держкомстату України). Для порівняння за рівнем охорони здоров'я та якістю початкової освіти Польща є 40-ою, Норвегія - 21-ою, Фінляндія - першою; вищої освіти та професійного вдосконалення: Україна є 51-ою, Польща - 31-ою, Норвегія - 15-ою, Фінляндія - першою [1].

- по-третє, демографічні зрушення. За роки незалежності чисельність населення скоротилася більше ніж на 6 млн. осіб, крім того, приблизно 2-3 млн. українців здійснюють трудову діяльність за межами країни. Невтішними є прогнози щодо збереження тенденції подальшого зменшення кількості населення України. Серед основних причин погіршення демографічної ситуації слід виокремити: погіршення якості життя та здоров'я, переважання рівня смертності над рівнем народжуваності, низький рівень доходів та добробуту, зміна традиційного життєвого устрою, домінування міського способу життя над сільським, високий рівень безробіття, диференціація рівня доходів найбагатших та найбідніших верств населення тощо [4].

Для покращення ситуації в Україні було розроблено «Стратегію демографічного розвитку України на 2006-2015 роки», основним завданням якої є подолання демографічної кризи, поліпшення якості життя населення та збереження духовного потенціалу, за рахунок здійснення таких заходів, як: підвищення конкурентоспроможності та інноваційності економіки, зростання рівня зайнятості та соціальної захищеності, розвиток людського та соціального капіталу, розвиток і підтримка сфери охорони здоров'я, інвестиції в освіту та інфраструктуру освітньої сфери, підвищення якості освітніх послуг, їх відповідність потребам ринку праці, здійснення ефективної міграційної політики тощо. Все частіше виникає необхідність збільшення витрат на освіту, професійну перепідготовку та охорону здоров'я, оскільки саме ці витрати розглядаються як довгострокові інвестиції, ефект від яких отримує як індивід, так і підприємство, держава. Необхідно впроваджувати практику ефективного оподаткування на тих підприємствах, які здійснюють навчання чи підвищення кваліфікації кадрів, таким чином, щоб база оподаткування зменшувалась поступово на величину витрат на розвиток людського капіталу. Необхідно стимулювати надання кредитів на освіту, збільшення державних витрат на дослідницькі проекти.

У результаті впровадження таких дій передбачено

покращення розвитку людського капіталу та якості життя, зокрема, підвищення рівня людського розвитку і конкурентоспроможності економіки, поліпшення вікової структури населення, здоров'я та освіти.

Якість життя як базис для розвитку людського капіталу впливає на приплив інвестицій, міграційні процеси, ефективність праці, а отже, є чинником конкурентоспроможності країни та впливає на стратегічне планування розвитку людського капіталу (рис. 1)

Таким чином, якість життя населення виступає

визначальним чинником розвитку людського капіталу, стимулювання ділової активності, посилення конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку країни, залучення вітчизняних та зарубіжних капіталів у продуктивний сектор економіки; стимулює розробку і реалізацію загальнонаціональної програми розвитку людського капіталу, яка буде спрямована на подальше забезпечення економічного зростання, охорони здоров'я, підвищення фізичної активності населення, розвитку системи підготовки кваліфікованих фахівців та добробуту загалом.

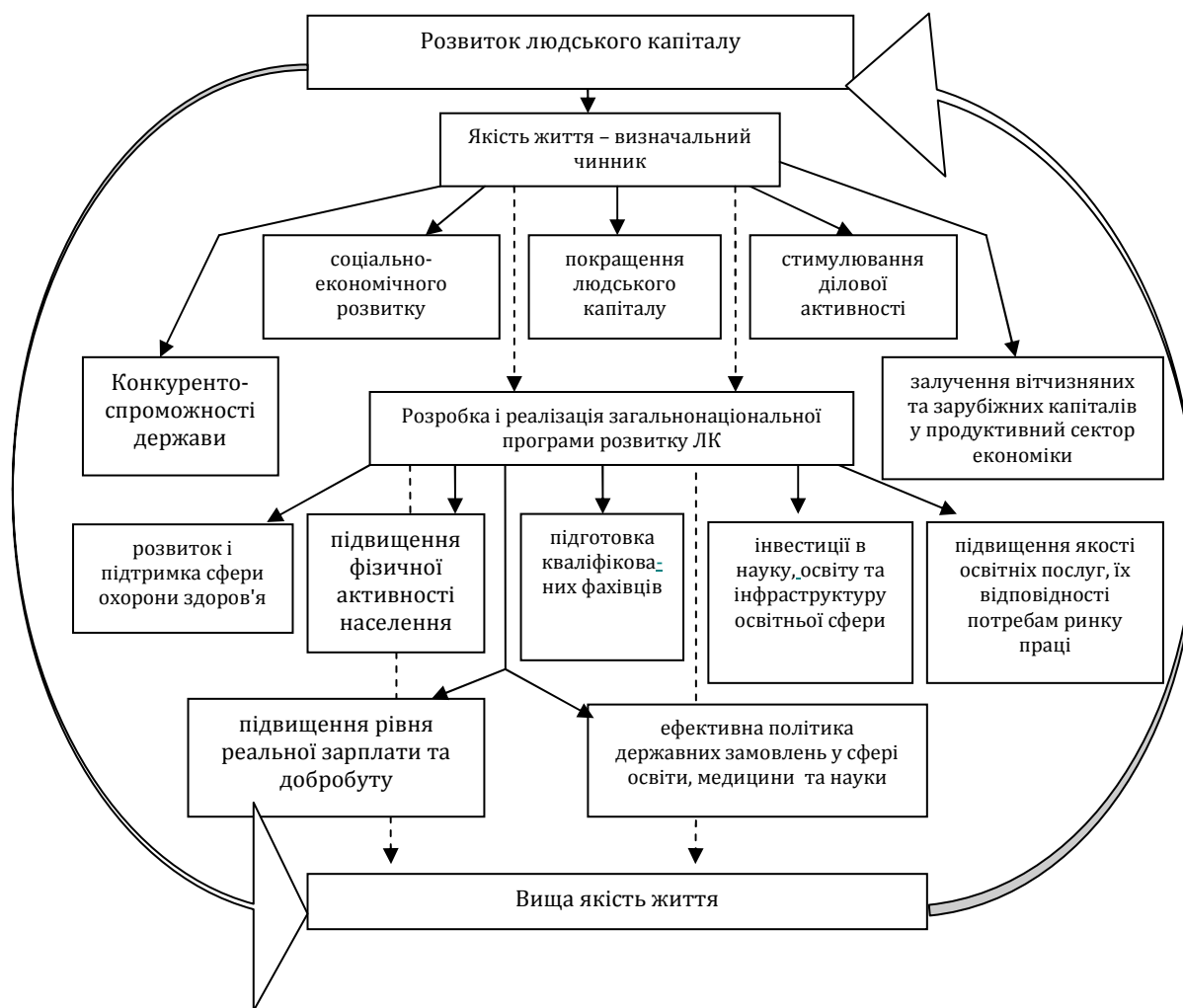

Рис. 1. Схема розвитку людського капіталу та його вплив на якість життя

Заходи цього напрямку дій потребують значного фінансування та матимуть позитивний ефект лише у довгостроковій перспективі, тому необхідно розробляти програми залучення інвестицій у розвиток людського капіталу, оскільки саме він стає передумовою сукупного виробництва, а отже, головним джерелом нагромадження багатства, оскільки професійні, інтелектуальні та фізичні здібності людей створюють додаткову вартість та стають основою нематеріального виробництва, яке все більшою мірою ґрунтується на продуктах інтелектуальної власності, досягненнях науки, теоретичних і практичних знаннях працівників, їх лідерських та інноваційно-прогресивних здібностях, досвіді, вміннях; освітніх, культурних і морально-

етичних надбаннях суспільства; сукупності духовних, культурних і матеріальних цінностей працівників.

Перехід до постіндустріального суспільства, розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, науковий прогрес та встановлення ключової ролі знання – інтелектуального продукту у розвитку матеріального виробництва актуалізує роль індивіда – носія людського капіталу у досягненні ефективності виробництва та підвищення якості життя на основі доступності та прогресивного розвитку продуктів соціальної сфери.

Список літератури

1. *The Global Competitiveness Report. World Economic Forum 2011-2012*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (дата звернення 17.04.2012)
2. *Education at a glance 2011*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/41/25/43636332.pdf> (дата звернення 18.04.2012)
3. *Health at a glance 2011*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/content/book/health_glance-2009-en (дата звернення 18.04.2012)
4. Чекан, І. А. Якість життя як чинник конкурентоспроможності економіки. [Електронний ресурс] / І. А. Чекан . – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/April/9.htm> (дата звернення 17.04.2012).

РЕЗЮМЕ

Подра Ольга

Инвестиции в человеческий капитал как фактор повышения качества жизни

Статья посвящена проблематике развития человеческого капитала в условиях становления постиндустриального общества. Исследованы факторы, которые замедляют процессы развития и воспроизводства человеческого капитала, а также значительно ослабляют конкурентные позиции страны. Установлено, что качество жизни является базисом развития человеческого капитала и фактором повышения национальной конкурентоспособности.

RESUME

Podra Olga

Investment in human capital as a factor in improving the quality of life

The article is devoted to the problem of human capital development under conditions of postindustrial society formation. Main factors of deceleration of human capital development and recreation are defined. The factors that weaken state competitive positions are found out. Life quality becomes a base of human capital development and a factor of national competitiveness increases.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2012 р.